

вання особистості та шляхи їх формування на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей університету.

И.В. Серeda

КУЛЬТУРА САМОВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Автором статьи осуществлён анализ и соотнесение понятий «культура» и «самовоспитание» личности. Определены основные аспекты культуры самовоспитания личности и пути их формирования на примере студентов гуманитарных специальностей университета.

I.V. Sereda

CULTURE OF PERSONALITIE'S SELFEDUCATION

The author of the article made the analysis and correlation of concepts “culture” and “selfeducation” of a personality. The main aspects of culture of personalitie's selfeducation and the ways of its development on the example of humanitarian specialities of universitie's students are defined.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2010

УДК 37.017.92

*С.М. Тарасова,
м. Миколаїв, Україна*

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПРОСТОРІ КУЛЬТУР

Система освіти пов'язана із глобальними процесами, що відбуваються у світовому соціокультурному просторі. Відомо, що людина – центр суспільства. Тому рівень розвитку і стану суспільства залежить від духовного та інтелектуального потенціалу людини. У системі середньої загальної освіти носієм духовності є вчитель. За словами В. Кременя: «робота з духовного розвитку дитини неможлива без відповідної кваліфікації вчителя».

Як зазначається у Концепції естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: «Сьогодні набуває все більшого визначення розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур із власними дискурсами» [3, 4]. Для нового стилю мислення характерне поняття культурної різноманітності: «культура», «культура особистості», «націо-

нальна культура», «духовна культура», «естетична культура». Мета нашої статті – проаналізувати основні підходи до визначення суті культури особистості вчителя в цілому та запропонувати своє бачення поняття «духовна культура особистості вчителя».

Культура як соціальний феномен привертає увагу ряду дослідників (М.Гончаренко, І.Зязюн, В.Кузін, Е.Маркарян, В.Межуєв, В.Оконь, О.Рудницька та ін.).

Рудницька О. розглядає «культуру» як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, котрі розкривають його історично досягнутий рівень розвитку та втілюються в результатах продуктивної діяльності людини. І водночас під «культурою» вона розуміє рівень освіченості, вихованості окремої людини, а також якісний рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності [7, 108-109].

Більшість наукових дослідників розглядають «культуру» як продукт діяльності людини, єдину і внутрішньо диференційовану, котра історично виникла й впливає на майбутнє. Зокрема, З.Хелус виділяє три види культури (матеріальну, соціальну, духовну), вважаючи, що «культура є зовнішньою проявою людини. Вона показує людські можливості (здібності, вміння, прагнення тощо), які виражені у формі предметно зафіксованих матеріальних, соціально-організаційних та духовних об'єктів» [8, 32].

Розвиваючи діяльнісний підхід у системі формування «культури особистості», М.Колесов висловлює свої погляди щодо цього соціально-психологічного феномена, підкреслюючи, що культура є особливим діяльним способом освоєння людиною світу, охоплюючи як весь зовнішній світ, природу й суспільство, так і внутрішній світ самої людини в розумінні його формування і розвитку» [2, 23].

У контексті загальної культури розглянемо національну культуру, як культуру означеної спільноти, духовну спадщину даного суспільства та певних суспільно виробничих традицій, що передаються з покоління в покоління.

Розкриваючи зміст «національна культура», варто зважити на міркування українського філософа М.Поповича, який звертає увагу на вихідні положення: все, що входить до культурного фонду нації можна назвати «національною культурою», та нація є певною комбінацією різних соціально – культурних рис [6, 4].

Ряд дослідників, розглядаючи феномен культури, диференціюють у ній духовну та матеріальну складові частини. М.Гончаренко визначає «духовну культуру» як складну багатопланову систему, скріплену єдністю народного світогляду, його мови й традицій [1, 79].

Більш широке розуміння духовної культури висловлює ряд науковців у програмі «Українська національна культура: минуле, сучасне, майбутнє».

«Духовна культура складна, багатогалузева система, яка охоплює мову, мистецтво (аматорське і професійне), науку (природничу і суспільну, ідеологію, право, релігію, традиції, звичаї і вірування), тобто все те, що становить духовний світ народу, його свідомість, сукупність його переконань і поглядів» [2, 31]. «Духовна культура» ґрунтується на світогляді українського народу, специфіці його сприйняття дійсності, природного й соціального оточення.

Ми погоджуємось з науковцями про те, що «духовна культура» – це спосіб свідомої організації діяльності особистості, який забезпечує її самореалізацію, само здійснення її сил, різноманітних життєвих справ. «Духовна культура» як елемент духовного життя, суспільних духовних відносин включає в себе певну систему цінностей, знань, переконань, світоглядних орієнтацій, норм, традицій в організації єдності з соціальною діяльністю людей щодо освоєння буття.

Серед компонентів духовної культури чільне місце посідає мораль-система норм і правил поведінки людей у ставленні одного до одного та до суспільства..

В усі віки людей чуйних і працьовитих, щирих і сердечних називають високоморальними. Вихованій людині притаманні такі моральні почуття: милосердя, сором, совість, сум, співчуття, любов, повага, щирість тощо. Рівень культури людини оцінюється оточуючими за тим, якою мірою їй властиві моральні почуття, як вона керує ними у своїй поведінці, та стосунках з іншими.

Ми визначаємо мораль як систему загальнолюдських цінностей, які визначає людина і керується ними у своєму житті. Моральні цінності це сукупність оцінок, норм, правил, ідеалів, якими керуються люди у своєму житті. Моральні цінності керують поведінкою людини лише тоді, коли вони стали її надбанням: переконаннями, ідеалами, життєвими принципами. Допомогає їх сформувати знання моралі, норм і правил поведінки, досвід і вміння поводитися серед людей. Отже, мораль через свої цінності керує поведінкою людини і регулює її.

Ми вважаємо, що духовність вчителя – це індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання. «Культура вчителя – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань, які відображають історично досягнутий рівень розвитку людини і втілюють в результатах продуктивної діяльності. Під культурою вчителя розуміємо рівень

освіченості, вихованості, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [7, 106, 180].

Розвиваючи діяльнісний підхід у системі формування культури особистості вчителя, М. Колесов висловлює свої погляди щодо цього соціально – психологічного феномена, підкреслюючи, що «культура є особливим діяльним способом освоєння вчителем світу, охоплюючи як весь зовнішній світ, природу й суспільство, так і внутрішній світ самої людини в розумінні його формування і розвитку» [2, 26].

Значного поширення у філософській літературі набув погляд, відповідно до якого в основу розуміння «культури» покладено історично активна творча діяльність людини як суб'єкта цієї діяльності. Розвиток культури при такому підході збігається з розвитком особистості, причому не в якійсь особливий (наприклад, у духовний, науковий, художній і т. ін.), але і в будь-якій сфері суспільної діяльності.

Узагальнюючи, ми відзначаємо, що в цілому в науці склалися три основні підходи до інтеграції суті «культури» як інтегральної характеристики життєдіяльності суспільства: аксіологічний, діяльнісний, особистісний. При аксіологічному підході розуміння культури зводиться до сукупності матеріальних і духовних цінностей; діяльнісний вбачає в культурі загальний спосіб людського існування, діяльності; особистісний – вираження сутнісних сил людини.

Найбільш доцільним і перспективним у розумінні поняття «естетична культура» є підхід А. Уледова та його послідовників, згідно з яким культура розглядається як певна якість суспільства, що характеризує людську діяльність та її продукти, суспільні відносини, суспільну свідомість, виховання, освіту, науку, техніку та ін..

На нашу думку, «естетична культура» особистості вчителя розкриває загальний рівень духовно – естетичної культури людини, коло її естетичних потреб, нахилів та інтересів. Це поняття містить у собі рівень розвитку й сформованості чуттєво – оцінної свідомості: почуттів, емоцій, переживань, поглядів, естетичних оцінок. Естетична культура виявляється у здатності вчителя сприймати, переживати, оцінювати навколишній світ згідно з набутими естетичними знаннями, з навичками, нахилами, потребами та інтересами.

Нами підтримується думка О. Рудницької щодо важливості залучення кожної особистості до предметного світу культурних цінностей, трансформація та збагачення яких забезпечує її розвиток. Індивід може ввижатися в тій мірі особистістю, в якій він прилучений до культури відповідної історичної епохи, а його почуття і думки набули певної культурної форми. Особистість вчителя повинна бути носієм і творцем культури тільки тому, що вона

перебуває у навчально-виховному середовищі, в тому науковому контексті, з якого вона засвоює свої уявлення, правила життя, способи дії. Отже, вплив культури на вчителя можна вважати інтегральним фактором її соціалізації, індивідуальним результатом опанування культурних цінностей суспільства, характеристикою освіченості та естетичної культури вчителя.

Нами визначено, що «естетична культура вчителя» охоплює ряд елементів, формування і розвиток яких проходить в залежності від культурного середовища, якості та інтенсивності культурної інформації, яка передається через засоби масової комунікації та характеру професійної діяльності вчителя.

На думку С.Мельничука, естетична культура вчителя – досить широке структурне поняття, вона є суттєво важливою складовою частиною загальної педагогічної культури. Це означає, що вчитель високої естетичної культури повинен мати чіткі уявлення про естетичні форми пізнання (сприйняття, переживання, судження, наукові поняття, цінність, діяльність, смак тощо); розуміти естетичну сутність явищ дійсності та мистецтва, вміти цю сутність донести до учня; володіти вміннями виділяти специфічні естетичні можливості в кожному навчальному предметі; чітко уявляти необхідний мінімум естетичних знань і навичок, яким повинен оволодіти учень кожного класу й визначити рівень естетичної вихованості.

На формування особистості культури майбутнього вчителя зосереджує свою увагу Н.Крилова. Культуру фахівця вона характеризує як «виявлення зрілості й розвиненості всієї системи соціально значущих особистісних якостей, котра реалізується в індивідуальній діяльності (суспільно-політичній, професійній, науковій, комунікативній та ін.). Вона – підсумок якісного розвитку знань, інтересів, переконань, норм діяльності і поведінки, здібностей і соціальних почуттів» [4, 14]. Але культура майбутнього вчителя є не лише підсумком, результатом, а й динамічним процесом «нагромадження знань, досвіду та якісної реалізації їх у діяльності й поведінці. Культура особистості є і стан, і результат, і продуктивний процес засвоєння і створення соціальних цінностей, вона передбачає розвиненість і гармонію всіх компонентів та їхнє цілісне формування в діяльності» [4, 15].

Таким чином, духовна культура особистості вчителя є одна із вагомих напрямів духовного розвитку, яке забезпечує виховання високодуховного, творчого громадянина нашої країни.

Список літератури: 1.Гончаренко М.В. Українська культура серед інших культур світу. Слово і час.-№5.-С. 77 - 82. 2.Колесов М.С. Человек и культура: Философские размышления.-К.:Знания, 1991. -52 с. 3.Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України.-2004.-

№10.-С.4-9. 4.Крилова Н.Б. Формирование культуры будущего социалиста: Метод. Пособие. - М.-Высшая школа, 1990.-142 с. 5.Мельничук С.Г.Формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект, 1860-1970рр.).-Кіровоград, 1995.-198 с. 6.Попович М В. Національна культура і культура нації. - К.: Знання, 1991. – 64 с. 7.Рудницька О.П. Культуровідповідність мистецької освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. -К., 2000. - С.108 - 134. 8. Хелус З.Понимаете ли вы ученика ? –М.:Просвещение, 1987. -58 с.

С.М Тарасова.

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПРОСТОРІ КУЛЬТУР

У статті розглянуто різні наукові підходи до трактування понять «культура», «культура особистості», «духовна культура», «національна культура», «естетична культура», їхній взаємозв'язок та місце духовної культури особистості вчителя у просторі культур.

С.М. Тарасова

ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ УЧИТЕЛЯ В ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУР

В статье рассмотрены разные научные подходы к понятиям: «культура», «культура личности», «духовная культура», «национальная культура», «эстетическая культура», их взаимосвязь и место духовной культуры личности учителя в культурном пространстве.

S.M. Tarasova

THE TEACHER PERSONALITY SPIRITUAL CULTURE IN THE SPACE OF CULTURES

The article reviews different scientific approaches towards treating such notions as “culture”, “culture of personality”, “spiritual culture”, “national culture”, “esthetic culture”, their interconnection and the place of cultures.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2010

УДК 377.1:37.048.4:62-5